

GÖYNÜK'E (BOLU) AİT BAZI GELİR KAYNAKLARI VE
İDARESİ : *TİMAR, ZEAMET VE MUKATAALAR*
(H. 1154-1307/ M. 1741-1889)

Zeynel ÖZLÜ*

ÖZ

Göynük'te bulunan tımar, zeamet ve mukataa gelirleri çoğunlukla bir yıllığına iltizama verilmiştir. Göynük'ün belli başlı mukataalar, kahve ve aded-i ağnam mukataası, Mihal Bey Mukataası, Göynük ve tevabii mukataası ve Etmekçi Baş Ocas Mukataasıdır.

Göynük'e ait gelir kaynakları mültezimler aracılığıyla idare edilmiştir. Bunlar içerisinde aded-i ağnam ve etmekçi hası mukataaları malikaneye dönüştürülmüştür. Şer'îye sicilleri gerek malikane konuları gerekse bunlar arasındaki ihtilaflar hakkında bizi bilgilendirmektedir.

Tımar, zeamet ve mukataaların belgelere yansıyan belli başlı gelir kaynakları cerime dediğimiz cezalar ve zorunlu tüketim maddelerinden alınan sıradan vergi kalemleridir. Bunlar içerisinde belki de en önemlisi, "öş-i harir" olarak tanımlanan ve bölgede ipek böcekçiliğinin yapıldığının göstergesi olan vergidir.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Göynük, vakıf, malikane, iltizam, mukataa, köy.

ABSTRACT

**Some Income Sources in Göynük-Bolu, and Their
Administration: *Timar, Zeamet, and Mukataas*, (H. 1154-
1307/A.D. 1741-1889)**

The incomes of *timar*, *zeamet* and *mukataa* in Göynük, Bolu were granted to the *iltizam* for a period of one year mostly. Among the *mukataas* in Göynük are *mukataas* for coffee and sheep, the Mihal Bey Mukataa, Göynük and *tevabii mukataa* and *Etmekçibaşı Ocas mukataa*.

The sources of income in Göynük were managed by the tax collectors (*mültezim*). Among them the tax of sheep and *etmekçi hası mukataas* were trasformed to be the state land held by a private owner (*malikane*). The registers kept by qadis provide information on both the subject of *malikane*, as well as the conflicts among them.

Some of the income sources documented by *Timar*, *Zeamet* and *mukataas* were the fines called *cerime* and tax items taken from basic

* Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Düzce Meslek Yüksek Okulu, DÜZCE, e-Posta: zeynelozlu@hotmail.com

needs of obligatory consumption. Perhaps the most remarkable one among them was the one taken from silk called *öşr-i harir* indicating that the silk production was made in the town.

Key Words : *malikane*, *tax-farming*, *mukataa*-divided tax-revenues, *Göynük mukataas*.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nda fethedilen topraklar ilk zamanlardan beri umumiyetle devletin yüksek mülkiyet ve murakabası altına konmuş ve köylü, toprağında daimi ve irsî bir kiracı vaziyetinde bırakılmıştır. Mülkiyeti devlete ait topraklar yani mîrî arazi rejimi, tâbi memleketler dışında, imparatorluğun önemli bir bölümünde hakim bir toprak rejimi olmuştur. Tımar sistemi de tamamen bu topraklara istinad etmektedir (İnalçık 1992: 83). Osmanlı devletinde memleketin en ücra köşelerine kadar uzanan yerlerdeki gelirlerin önce merkez hazinesinde toplanması ve buradan yine masrafların yapılması için dağıtılması, dönemin şartları gereği, son derece güç, hatta imkansızdır. Bu nedenle, bazı gelirler maaş karşılığı bırakılırken, diğer bazıları da ihaleye verilmiştir (Kütükoğlu 1999: 543). Bu nedenle zamanla vergilerin peşin olarak merkezi hazineye aktarımını sağlamak için iltizam usulü kurulmuş ve geliştirilmiştir (Özkaya 1985: 92-96). İltizam, devlete ait mallardan bazılarının tahsili, kefil gösterilmek ve bedeli belirli taksitlerle ödenmek üzere alınması anlamında kullanılan bir deyimdir. Böylece devlet, taşradan toplanacak aynî vergileri doğrudan doğruya ve münferit bir tarzda toplamak yerine vergilerin nakden alınarak merkezi hazineye aktarımını sağlamıştır (Küçükkalay vd. 2002: 885). İlk dönemlerde ticari işletmeler mukataa haline getirilirken, hazinenin mali sıkıntıya girdiği dönemlerde yüksek gelir getiren tımar ve zeametler de mahlul kaldıkça iltizama vermeye başlanmıştır (Pakalın 1993: 528). Gerçekten de dönemin ulaşım ve haberleşme imkanları ile teknolojik koşulları, iltizam sisteminin uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu sistem para ekonomisinin gelişmesiyle birlikte verginin verimlilik ilkesine uygun düşmediğinden yürürlükten kaldırılmıştır (Aktan 1991: 78-79).

Bu çalışmada araştırma konumuzu teşkil eden gelir kaynaklarını daha ayrıntılı değerlendirebilmek için Göynük kazasına¹ ait 1741-1889 (1154-

¹ Osmanlı devletinde temel idari birim kazadır. Bu birimin başında kadı bulunmaktadır. Kadının görev yaptığı her kaza müstakil bir mahkemedir. Sancakta veya vilayette bağlı bulunduğu bir makam yoktur. Kadı, doğrudan merkezle muhatap, mahalli otoriteden bağımsız ancak çok geniş mahalli yetki idaresi bulunan kişidir. Kaza kadıları “kaza dairesi içinde, kaynağını şer’i ve örfi hukuktan alarak, padişah adına yargı gücünü kazada uygulamış ve her türlü vesikayı, karara bağlanan konuları kadı sicili olarak adlandırdığımız defterlere kaydetmişlerdir.” (Emecen 1998: 76) / Göynük’le ilgili yapılmış çalışmalar şunlardır : Ömer Lütfi Barkan - Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988. / Irene Beldiceanu – Steinherr, “Babai Cemaatlerinin Sığınma Şehri Göynük”, Çeviren Bayram Ürekli, *Ata Dergisi*, VII, Konya 1997 / Sema Altunan, “Tapu Tahrir Defterleri Işığında Göynük Kentinin 16. Yüzyıldaki Demografik Durumu”, *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. I, S. 2, Eskişehir 2002, s. 69- 77/Sema Toprakeşenler, XVI. Yüzyılda Göynük ve Yenice-Taraklı Kazaları, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 1994 / Zeynel Özlü, “Terekeler Işığında Bolu-Göynük’te Giyim Kuşam”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, Kış (36. Sayı), Ankara 2006, ss. 207- 233/ Zeynel Özlü, “19. Yüzyılda Göynük Kırısında Kullanılan Sülale ve Erkek Kişi Adları”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, Bahar (41. Sayı), 269-295, (2007)/Zeynel Özlü, “Göynük (Bolu) Menzil Teşkilatında Görev Yapan Menzilciler”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, S.2, Aralık 2006 / Zeynel Özlü, “18. Yüzyılda Göynük’te Görev Yapan Derbent Görevlilerinin Ücretleri”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C. 8, S.2, 2006/Zeynel Özlü, “19. Yüzyılda Göynük Kent Merkezinde Kullanılan Aile ve Erkek Şahıs Adları”, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, C. 8, S.2, 2006/ Zeynel Özlü, “Göynük Kent Merkezi’nde Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri ”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, S.26, ss.193-208, Kış 2006 / Zeynel Özlü, “Terekeler Işığında Göynük’te Aile”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, ss. 81-102, Yıl: 8, S. 29, 2006/Zeynel Özlü, “Terekeler Işığında Göynük’te Konutlarda Mekan Düzenlemesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, ss. 103-142, Temmuz- Ağustos 2006/Zeynel Özlü, “ XVIII. ve XIX. Yüzyılda Göynük’te Fiyatlar”, *Bilgi*, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, S. 39, Güz 2006 / Zeynel Özlü, “19. Yüzyılda Akşemseddin’in Göynük’teki Ahfadı”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, ss. 61-78, S. 30, 2006 / Zeynel Özlü, “Göynük Kırsal Alanında Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:10, S.27, (2006) / Zeynel Özlü, *Tanzimat Döneminde Anadolu’da Kır ve Kent Hayatı Bolu-Göynük Örneği*, Benkan Yayınevi, Ankara 2007/Zeynel Özlü, XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda Osmanlı

1307) yılları arasını kapsayan dokuz Kadı Sicili ve Başbakanlık Arşivi'nde tespit ettiğimiz vesikalar ayrıntılı olarak incelenmiştir.

1. Tımar Sistemi

Osmanlı devletinde miri arazi rejiminin sonucu olarak tımar (dirlik) adı verilen bir sistem ortaya çıkmıştır. Nitekim Osmanlı devletinin kudretini teşkil eden üç önemli unsurdan (diğer ikisi yeniçerilik ve Padişahın bizzat kudretidir) birisi tımar sistemidir (Kazıcı 1991: 300). Tımar, Osmanlı devletinde geçimlerini veya hizmetlerine ait masrafları karşılamak üzere bir kısım asker ve memurlara, muayyen bölgelerden tahsis edilmiş olan vergi kaynaklarına verilen isimdir (Barkan 1975: 2). Bu gelirin 20 bin akçeye kadar olanı tımar (hizmet karşılığı sipahilere verilir), 20 bin 100 bin akçe arası olanlar zeamet (hizmet karşılığı devlet ve ordu ileri gelenlerine verilir) ve 100 bin akçeden fazla olanları has olarak adlandırılmıştır. En büyük has yıllık geliri 1 milyon 200 bin akçe olan topraklardır. Daha büyük toprakların has olarak verilmesi yasaktır. Hasların en büyüğü vezir-i azama ait olmak üzere vezirlere, beylerbeyine ve sancakbeylerine verilmiştir (Sevinç 1985: 54-55).

Sipahi tarafından toplanan resimler, çift resmi, öşür, duhan, tapu ve gerdek resimleriyle yüksek rütbeli kimseler tasarrufundaki serbest tımarların niyâbet, cürm ü cinayet ve bâd-i heva² gibi resimleridir. Tımar

Devletinde Adli Mekanizmanın Analizi Bolu-Göynük Örneği, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007 / Orhan F. Köprülü, Mustafa Uzun, "Akşemseddin", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, ss. 299-302, Güzel Sanatlar Matbaası, C. 2, İstanbul, 1989/*Evlüya Çelebi Seyahatnamesi, Tam Metin Seyahatname*, Mehmet Zilli oğlu, Sadeleştiren Tefik Temelkuran, Necati Aktaş, Üçdal Neşriyat, (Tarihsiz), C. 1- 2.

² Osmanlı toprak düzeninde subaşı, çeribaşı gibi bir takım vazife sahiplerinin tımarları ve büyük devlet memurlarının görev sürelerince devam eden has ve zeametleri serbest tımarlardır (Cin 1985: 62). Bu tımarlarda toplanan vergilerin miktarı önceden belli olmayıp, vergilerin dirlik sahibi tarafından toplanması tımarın " serbestiyet" üzere olduğunu göstermektedir (Oflaz 2002: 105).

Osmanlı devletinin adli düzeni icabı herhangi bir cezanın tatbiki için, suçun kadı önünde hükme bağlanması gerekir. Tımar sahibi ne kadar kudretli olursa olsun reayanın hukuk ve ceza davalarına bakma ve onlara ceza verme salahiyetine sahip değildir. Ancak serbest olan tımarlarda suçluları takip, tevkif ve kadı mahkemesinin kararından sonra cezaların tatbik salahiyeti ve belirtilen cezalara verilen resimlerin

tasarruf edenler harp zamanı, her 5 bin akçe için cebelü denen tam teçizatlı bir askeri sefere götürmek mecburiyetindedirler (Kütükoğlu 1999: 543).

Göynük kazasında tespit edilen tımar, zeamet ve mukataalar çoğunlukla, sürekli Mart başlangıcından, Şubat sonuna kadar olmak üzere bir seneliğine iltizama verilmiştir. İstisna olanları yeri geldiğinde belirtilecektir.

1.1. Tatar oğlu Köyü

Bu zeametın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bağ, bostan, kovan, yava, kaçkun, gerdek³ ve resm-i tapuy-i zemin⁴dir.⁵ Bu zeamet, 1166'da 350 kuruş bedel-i iltizamla zeameti vekaleten elinde bulunduran Mustafa Beyin oğlu Bostancı İbrahim Ağaya, 1175'te yine 350 kuruş bedel-i iltizamla Memiş Ağaya iltizam edilmiştir. Bu köydeki 14952 akçelik Osman veled-i Hasan Çavuş tımarı, 9 Rebiu'l-Âhir 1176'da Gölpazarı nahiyesinde bulunan Çukur Viran Köyü ve gayrıdan 7274 akçelik tımarla birlikte Ebubekir Ağaya iltizam olmuştur.⁶ Tımarlılar arasında en yüksek görevliler alaybeylerdir.

tamamını kendi hesabına tahsil imtiyazı dirlik sahibine aittir. Serbest olmayan tımarlarda ise tımar sahipleri kendi toprakları üzerinde işlenmiş olan suçlardan alınacak para cezalarını bağlı buldukları sancak beyinin veya subaşısının adamları ile yarı yarıya paylaşmak zorundadır (Barkan 1974 : 310-311/ İnalıcı 2000: 157).

Osmanlı devletinde 3 tür para cezası uygulanmıştır. Bunlar bad-ı heva, cürm ü cinayet ve niyabettir. Bunların ilki zirai ve ticari suçlara, ikincisi katil ve yaralama türünden olan suçlara, üçüncüsü ise içki içme ve sarhoşluk için uygulanan bir cezadır. Niyabet bazı yerlerde (Kefe gibi) cinayet suçları için de uygulanmıştır (Öztürk 2000: 534).

³ Göynük Kadı Sicili (G. K. S.) 1385, s. 7.

⁴ Resm-i tapu ve zemin zirai faaliyet dışında bırakılan miri topraklardan maktu olarak alınan vergidir. Bu vergiye daha sonra bedel-i öşr, mukataa-i zemin veya icare-i zemin gibi adlar da verilmiştir. Zirai faaliyet dışında bırakılan bu tür araziler bina yapılarak veya harman yeri gibi amaçlarla kullanılabilmiştir. Resm-i arus ise evlenen kız veya kadınların erkeklerinden alınan bir nevşi nikah vergisidir (Tabakoğlu 1985: 54-55).

⁵ G. K. S. 1378, s. 18.

⁶ G. K. S. 1381, s. 68, 94, / G. K. S. 1383, s. 34.

Bunlar sefer sırasında tımarlıları bayrakları altında toplamakla yükümlü kişilerdir. Boşalan tımarların dağıtımını onların tavsiyesi ile yapılmıştır. Ayrıca tımar sahibi olmak için alaybeyinin arzı da şarttır (Özkaya 1985: 38, 41). Bu bağlamda Tatar oğlu köyünden 4312 akçe tımara mutasarrıf olan Mustafa veled-i Mehmet kendi isteği ile tımarından vazgeçince, Alaybeyi Hacı Ali durumu İstanbul'a bildirmiş ve tımarın kendisine bırakılması konusunda ferman gönderilmiştir. (Rebiu'l-Âhir 1177).⁷ Bu zeamet içerisinde dahil bulunan Cerrahbaşızâde Mehmet Bey hissesi de 1178'de 380 kuruş bedel-i iltizamla Hacı İbrahim Ağaya verilmiştir. Bu zeamet 1198' de ise Mehmet ağa'ya iltizam olmuştur.⁸

1. 2. Temâşâ ve Köstere Köyü

Temâşâ tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, cürmü cinayet, yaylak, kışlak ve resm-i tapuy-i zemindir. Bu tımar, 1175 yılı Mart başlangıcından, 1176 yılı Şubat sonuna kadar, 130 kuruş bedel-i iltizamla İsmail Ağaya verilmiştir. Bu köydeki 3.000 akçelik gedik tımarı 1181 yılı Mart başlangıcından Şubat sonuna kadar, Abdülgaffar Ağa uhdesinde gözükrken, bir başka vesikada aynı tımarın aynı yıl içerisinde Ali ve Ahmet beyler uhdesinde gözükmesi tımarın aynı yıl içerisinde parçalara ayrıldığını göstermektedir.⁹ Köstere tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, yava, kaçkun ve resm-i arûsânedir. Bu tımar, 1174'te 103 kuruş bedel-i iltizamla Yeğen Mehmet Ağaya, 1178'de 110 kuruş bedel-i iltizamla Ahmet Ağaya, 1180'de yine 110 kuruş bedel-i iltizamla Hacı Mehmet Ağaya iltizama verilmiştir. 1198 tarihli bir vesika, bu tımarın Ali Efendi zeameti aklamından olduğunu göstermektedir. Aynı tarihte bu köy, bu defa Göynük kazasında bulunan Belidcik, Kınık, Kayabaşı ve Kayalar köyleriyle beraber Halil Ağa ve İbrahim Ağaya iltizama verilmiştir.¹⁰

⁷ G. K. S. 1381, s. 91.

⁸ G. K. S. 1382, s. 34, / G. K. S. 1385, s. 7.

⁹ G. K. S. 1383, s. 12. / G. K. S. 1382, s. 6.

¹⁰ G. K. S. 1385, s. 7. / G. K. S. 1382, s. 6, 31, 90.

1. 3. Bayraklı ve Boyalıca Köyü

Bayraklı tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ; âşâr- ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin ve cürm ü cinayettir. Buradaki 3000 akçelik gedik tımarı, 1174 yılı Mart başlangıcından Şubat sonuna kadar Çavuşzâde İsmail Ağaya iltizam edilmiştir. Aynı tımar 1175 ve 1176 (maktuan) yıllarında da aynı kişinin uhdesinde gözükmemektedir. 1179'da Hassa Silahşörü Mehmet Said'in zeamet hissesi içerisinde gözükken bu tımar, aynı yıl Hüseyin Ağa ve Hacı İsmail Ağaya iltizam edilmiştir.¹¹ Boyalıca tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise ; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, resm-i çift, bennak ve resm-i arustur. Bu tımar, 1172'de 110 kuruş bedel-i iltizamla Ali Ağaya, 1175'te Çavuşzâde İsmail Ağaya iltizam olunmuştur. Bu köy 1198'de Sarıca ve Za'feranlı Köyü ile beraber Tünbe oğlu Hacı Mehmet'e iltizam olunmuştur.¹²

1. 4. Köşeler ve Ezvay Köyü

Köşeler tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, yava, kaçkun, resm-i arûsane, deştibâni, resm-i bennak, mücerred, kul, cariyeye müjdegânesi, cürm ü cinayet, sulb-i siyaset, beytü'l-mâl-i âmme ve hâssa, resm-i bâğât mal-ı ğaib, mal-ı mevkud, resm-i kışlak, resm-i kovan, ispençe,¹³ rüsûmât-ı arefiyye, tayyârât-ı saire ve rüsûmât-ı âdiye. Köşeler Köyü'nde 27.868 akçelik zeamet, 1166 yılında, 1.320 kuruş bedel-i iltizam ile, 45.953 akçelik zeamet ise 2.100 kuruşluk bedel-i iltizam ile Mehmet Ağa ve Hasan Ağaya iltizam olunmuştur. Köşeler Köyü ve gayrısı 1172 yılında 2.100 kuruş bedel-i iltizam ile İbrahim Ağaya verilmiştir. İbrahim Ağa aynı zamanda Memiş Ağa hissesini de iltizamına

¹¹ G. K. S. 1381, s. 73, 55. / G. K. S. 1382, s. 71.

¹² G. K. S. 1381, s. 55. / G. K. S. 1380, s. 13. / G. K. S. 1385, s. 8.

¹³ Mal-ı ğaib ve mal-ı mevkud türü vergiler, sahibi belli olmayan mallardan alınır. Bu mallar, 6 ay süre ile bekletilir ve sahibi çıkmayınca satılmak suretiyle bedelleri hazineye aktarılır. Beytü'l-mal kalemine ait gelirler, beytü'l-mâl-i âmme ve hâssa olarak ikiye ayrılmıştır. Fevt olup 10.000'den aşağı servet bırakanların serveti beytü'l-mâl-i âmme, yukarısı ise hâssa olarak nitelendirilmiş ve ona göre vergi alınmıştır. Resm-i ispençe ise, Müslümanlardan alınan çift resmine karşılık, gayri Müslimlerden alınan temel kulluk vergisidir (Öztürk 2000: 534, 538, 358).

almıştır. Bu zeamet 1173'te 1.575 kuruş (bir başka belgede 2.000 kuruş olarak kaydedilmiştir) bedel-i iltizam ile Serdarzâde Hüseyin Ağanın oğulları Mehmed Ağa ve İbrahim Ağaya iltizam olmuştur.¹⁴ 1175'te Köseler Köyü ve gayrısında bulunan 45.953 akçelik zeametten, 27.318 akçe Zâim Mustafa Ağa hissesi ve 550 akçe Mehmet sipahi hissesi "emaneten" (Çavuş) Ahmet Ağaya iltizam olmuştur. Köseler Köyü zeameti 1176'da yine "emaneten" Ali Ağa ve Derviş Ahmet Ağaya iltizam olmuştur. Bu zeamette bulunan Dergah-ı Ali Müteferrikalığı Gediği Mutasarıfı Hacı Ali hissesi 1178'de "borca peşin" üzere 2.500 kuruş bedelle Tozluzâde Mehmet Ağaya iltizam olmuştur. Köseler'de bulunan 2.228 akçelik tımarın mutasarıfı Mehmet Gazi hissesini 1179'da Ahmet Beşe'ye iltizam etmiştir. Reşid Mustafa Efendi de 31.000 akçelik zeametini 1198'de Hacı Hüseyin Ağazâde Mehmet Ağa ve Hacı Memiş Ağaya "borca" bir şekilde iltizama vermiştir. Bu köy dahilinde bulunan 49.618 akçelik zeamette 1200 yılında "borca peşin" üzere 1.500 kuruş bedel ile yine iki kişiye (Mehmet Ağa ve Çabkun İbrahim Ağa) iltizama verilmiştir. 1202 yılında bu zeamette mültezim olarak Seyyid Mehmet Efendi (bazı yerlerde Ağa) gözükmektedir. Aynı yıl Köseler'deki 31.875 akçelik zeamet Manuzâde Hacı Hüseyin Ağa ve Mercimekçizâde Ahmet Ağaya iltizama verilmiştir (3 C. 1202).¹⁵ Ezvay tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise; âşâr-ı şer'iyye, rûsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, cürm ü cinayet, resm-i arûsâne, otlak, yaylak ve kışlak, tayyarât-ı sairedir. Bu tımar 1173'te Hafız Mehmet Ağa subaşı olarak atanmıştır. Bu tımar 1175'te "emaneten" ve 1176 yılında (235 kuruş bedel-i iltizam ile) "borca" bir şekilde Derviş Ahmet Ağaya iltizama verilmiştir. Tımarın asıl mültezimi ise Silahşör Mehmet Ağadır. (Bir başka belgede unvan aynı olmakla beraber isim Hacı Mehmet olarak geçmektedir).¹⁶ 1190'da ise Ezvay'da bulunan zeamet hissesi bedel-i iltizamı alınarak 2 kişiye (Hacı Mustafa ve Hacı Hüseyin Ağa) iltizama verilmiştir.¹⁷ Bu zeamet 1201 yılında "borca peşin" üzere ağa unvanlı (isim yazılmamış) bir kişiye iltizama verilmiştir.¹⁸

¹⁴ G. K. S. 1378, s. 4. / G. K. S. 1380, s. 5, 31, 32.

¹⁵ G. K. S. 1381, s. 49, 84. / G. K. S. 1382, s. 34, 60 / G. K. S. 1385, s. 4, 42, 86.

¹⁶ G. K. S. 1381, s. 5, 49, 84. /

¹⁷ G. K. S. 1384, s. 58.

¹⁸ G. K. S. 1385, s. 73.

1. 5. Merkeb Girişi (Eşek Girişi) ve Timurhanlar Köyü

Merkeb Girişi tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, resm-i arusâne, cürm ü cinayet, yaylak, kışlak, yava, kaçkun, ispençe, resm-i kovandır. Bu köyde bulunan 26.132 akçelik zeamet 1181' de 700 kuruşa Paşa Beyzâde Mehmet Ağaya iltizama verilmiştir. 1182'de ise 600 kuruş bedel ile Ahmet Ağanın zeamet hissesi Osman Ağaya verilmiştir.¹⁹ Timurhanlar Köyü' nün iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye ve rüsûm-i arefiyye olarak belgeye yansımıştır. Bu köy 1182'de 1 seneliğine Ahmet Beyler Köyü ile beraber Hafız Molla Mehmet adlı kişiye 12 kuruşa iltizama verilmiştir.²⁰

Vesikalara bu tımarın, zaman zaman mutasarrıfı tarafından terk edildiği yansımıştır. Nitekim, Timurhanlar'da 5.700 akçe tımara mutasarrıf olan kişi (ismi belli değil), İsmail canibine yapılan seferde olmadığı ve hizmetini terk ettiği için adı geçen tımarın Halil veled Mustafa'ya tevcihi yapılmıştır (3 Rebiu'l-Âhir 1198).²¹

1. 6. Dokuzviran ve Çiftlik Köyü

Dokuzviran tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, cürm ü cinayet, resm-i arusâne, otlak, kışlak, bennak, deştibâni, sülb-i siyaset, yava ve kaçgundur. Bu köyde 3 bin akçelik gedik tımarı, 1173'te Serdarzâde Ahmet Ağaya, 1176'da Hasan Ağaya, 1178'de İsmail Ağaya, 1180'de Mehmet Ağaya 1199'da (Meşeli) Mustafa Ağaya iltizam olmuştur. 3 bin akçelik gedik tımarı için 1173' te 130 kuruş iltizam bedeli belirtilmiştir.²² Bu köydeki Silahtar hissesi olarak geçen bölüm de 1181'de Hacı Ömer adlı kişiye iltizam edilmiştir.²³ Çiftlik tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, cürm ü cinayet, resm-i tapuy-i zemindir. Bu köyde Şeyh

¹⁹ G. K. S. 1383, s. 13, 29. / G. K. S. 1382, s. 29.

²⁰ G. K. S. 1383, s. 9.

²¹ G. K. S. 1385, s. 6.

²² G. K. S. 1385, s. 26. / G. K. S. 1382, s. 89, 37. / G. K. S. 1381, s. 76. / G. K. S. 1380, s. 26.

²³ G. K. S. 1383, s. 22.

(Hızır Kara) İvaz yeri olarak tanımlanan 3 bin akçelik gedik tımarı, 1180' de Emin Mehmet Ağa ve İdris Ağaya maktuan, 1181'de Seyyid Ömer Ağa'ya, 1199'da Meşeli Mustafa Ağaya iltizam olmuştur. ²⁴ Meşeli Mustafa Ağa 1199'da bu iltizamı alırken Yenice-i Taraklı'da Kil Bileği Köyü'nden 3 bin akçe gedik tımarı, Göynük Dere Köyü'nde bulunan 36 bin akçelik gedik tımarı ve Çiftlik Köyü'nde Bayraklı İli oğlu yeri denen 3 bin akçelik gedik tımarını da uhdesine almıştır. ²⁵

1. 7. Sorgun ve Nardin Köyü

Sorgun tımarının gelir kaynakları belgelere yansımamıştır. Ancak muhtemelen yukarıda saydığımız gelir kalemleri bu tımar için de geçerlidir. Vesikalara bu tımarın zaman zaman mutasarrıfı tarafından boş bırakıldığı yansımıştır. Bu köyde 2.499 akçe tımar mutasarrıf İbrahim, "İsmail canibinde bayrağı altında bulunmadığı ve tımarını terk-i hizmet ettiği için" durum Liva Alaybeyi Hacı Zeynel Abidin tarafından İstanbul'a bildirilmiş ve adı geçen tımar "borca" olarak Mustafa'ya tevcih edilmiştir (tarihsiz). Yine bu köydeki 2.499 akçelik tımar ve Gölpazarı'nda Hasırveren Köyü'nden 2.500 akçelik tımar mutasarrıf olan Ali veled-i Ali ve Mustafa'nın tımarının boş olduğu, Liva Alaybeyi Seyyid Ahmet tarafından İstanbul'a arz edilince, gönderilen fermanla adı geçen tımarların Mülazım Zeynel Abidin'e tevcihi yapılmıştır (8 Safer 1200).²⁶ Sorgun'daki Baraklı Ballı oğlu yerindeki 3 bin akçelik Sultan Hisarı Kum kalesi Mustahfazan Gedik tımarları da 1200 yılında Karabin Mehmet Ağaya iltizam edilmiştir. ²⁷ Nardin tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-iarefiyye, cürm ü cinayet vs. dir. Nardin, Nasuhlar, Köste Bey Hanı vs. perakendeler ile Nallı (han) kazasında bulunan bazı perakendeler 100 kuruş bedel-i iltizam ile Gölpazarı kazasından Seyyid İsmail Ağaya iltizam olmuştur (1166). Nardin Köyü ve gayrısında bulunan 5.000 akçelik tımarın mülhakatından olan Şeyhler, Turgudlar, Mezra-i Yahşi, Doğanç, Çiftlik, Çomak, İyne

²⁴ G. K. S. 1383, s. 10. / G. K. S. 1382, s. 92. / G. K. S. 1385, s. 26, 45.

²⁵ G. K. S. 1385, s. 26.

²⁶ G. K. S. 1385, s. 48, 31.

²⁷ G. K. S. 1385, s. 49.

Özü, Süleymanlu, Arıkçayırı mezra ve köyleri ile Nasuhlar Nakkaş Ahmet Beşe'ye iltizam olmuştur (19 Zi'l-Kâde 1175).

Nardin Köyü'nün Danişmend Köyü ile beraber Süleyman adlı kişiye iltizam edildiği de kayıtlara geçmiştir. Ancak bu vesikada tarih belirtilmemiştir.²⁸

1. 8. Çıtacık ve Çıtak Köyü

Çıtacık tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kalemleri; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, resm-i arûsâne, bennak, kul ve cariyeye müjdegânesi, beytü'l-mâl-i âmme ve hassa, yava ve kaçgundur. Bu zeamet 1172'de Abdullah Teberdâr Veli Ağaya, 1174'te Mehmet Ağaya, 1178'de "borca" olarak 800 kuruş bedeli iltizam ile Ahmet Ağaya iltizam olmuştur.²⁹ Doluş ? ve Çıtacık'da 3 bin akçe gedik tımarı ise 1199'da Meşeli Mustafa Ağaya iltizam olmuştur.³⁰ Anlaşılan Meşeli Mustafa Ağa, daha önce iltizamına aldığı yerler de dikkate alınırsa 1199'da birçok gedik tımarını uhdesine almıştır.

Çıtak tımarının iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva ve resm-i tapuy-i zemindir. Bu tımar, tespit edilen üç vesikadan ikisinde müşterek olarak ve iki yıllığına iltizama verilmiştir. Bu tımarın iltizamını 1175'te Seyyid Ali Çelebi ve Abdullah Ağa iki senelik tahville 100 kuruşa, 1196-97 yıllarında ise yine iki yıllığına Mehmet Said Ağa uhdesine almıştır. 1180'de ise Çıtak'tan 5.900 akçelik tımar Ömer veled-i Süleyman ve adı belli olmayan diğer bir ortağına kayıtlı olarak gözükmektedir.³¹

1. 9. Baba Ahmed Tımarı ve Okçular Köyü

Baba Ahmed Tımarı'nın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, resm-i arûsâne, resm-i yaylak, kışlak, yava ve kaçgundur. Bu tımar 1178'de 500 kuruş bedelle Hüseyin Ağaya, 1180'de (iltizam bedeli belli değil) ise Hasan Ağaya iltizama verilmiştir.³²

²⁸ G. K. S. 1381, s. 64. / G. K. S. 1378, s. 19, 27.

²⁹ G. K. S. 1380, s. 24. / G. K. S. 1381, s. 49. / G. K. S. 1382, s. 32.

³⁰ G. K. S. 1385, s. 26.

³¹ G. K. S. 1385, s. 5. / G. K. S. 1381, s. 76. / G. K. S. 1382, s. 70, 71.

³² G. K. S. 1382, s. 41, 88.

Okçular Köyü tımarı ise vesikalarda genelde Kive nahiyesine bağlı Alacakaya ile beraber iltizama verilmiş olarak gözükmektedir. Bu tımarın iltizama verilen belli başlı gelir kalemleri ise; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, cürm ü cinayet ve resm-i arûsânedir. Alacakaya ile beraber Okçular, 1174 yılında Voyvoda Mehmet Ağaya 360 kuruş bedeli iltizam ile, 1175'te Çavuşzâde İsmail Ağaya, 1176'da 120 kuruş bedeli iltizam ile Hacı Ali Ağaya iltizam olmuştur. Görüldüğü gibi 74 ile 76 yılları arasında tımarın iltizam bedelinde 240 kuruş bir düşüş yaşanmıştır.³³

1. 10. Kapucular Köyü ve Mezraa-i Yahya Tımarı

Kapucular Köyü'nün iltizamı 1178 ve 79 yıllarında aynı kişiye verilmiştir. 1178'de tımarın esas sahibi olarak Defterdar Çerağı Ali gözükmektedir. Bu tımar da genelde diğer tımarlarla beraber iltizama verilmiştir. Bu tımarların iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, deştibâni, resm-i tapuy-i zemin, yava, kaçkun ve resm-i arûsânedir.

Bu tımar 1178'de Göynük'e bağlı Ahurlar ve Sefer Hisar nahiyesine bağlı Karahisar ve Melek (Mülk) köyleri ile beraber 120 kuruş bedel ile Hacı İbrahim Ağaya, Kapucular'dan 8038 akçelik tımar Umurbeylü ile beraber 1179'da 130 kuruş bedel ile yine Hacı İbrahim Ağaya, 1198'de ise Göynük'e bağlı Sarıyâl, Umurbeylü ve Yazarlu ile beraber Salih Ağaya iltizama verilmiştir.³⁴

Mezra-i Yahya Tımarı ise vesikalara gedik olarak yansımıştır. Bu tımarın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, cürm ü cinayet, bâd-ı heva ve resm-i tapuy-i zemindir. Bu mezrada bulunan 3000 akçelik gedik tımarı, Safer 1177'de Mazlum Mehmet Ağaya, 1181'de ise Seyyid Ömer Ağaya iltizam edilmiştir.³⁵

1. 11. Çalıcı Alak ve Çaylak Köyü

Çalıcı Alak'ın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, cürm ü cinayet, resm-i arûsâne, yaylak, otlak, kışlak, bennak, mücerred, resm-i bâğât, sebze,

³³ G. K. S. 1381, s. 70, 83, 85.

³⁴ G. K. S. 1382, s. 34, 71. / G. K. S. 1385, s. 7.

³⁵ G. K. S. 1381, s. 86. / G. K. S. 1383, s. 10.

meyve, kovan, deştibâni, kul ve cariyeye müjdegânesi, mal-ı ğaib, mal-ı mefkud, beytül-mal, resm-i salariye, yava ve kaçgundur. Bu tımar 1176'da Kuhucubaşı tımarı içerisinde gösterilmiş ve Köstebek Hanı ahalisinden Çavuş oğlu Mustafa Beşe'ye, 1178'de ise Abdülkadir Ağaya iltizam olmuştur.³⁶

Çaylak Tımarı'nın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları ise; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemindir. Bu tımar Solya zeameti (Solya Voyvodası Mustafa Bey) içerisinde gösterilmiştir. Bu köy Nalluhan'a bağlı Uzan Köyü ile beraber Mehmet Ağaya iltizam olmuştur.³⁷

1. 12. Ahmed ve İsmail Bey Tımarları

Vesikalarda bu iki tımar birlikte ifade edilmiştir. Bu tımarların iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva ve resm-i tapuy-i zemindir. Bu iki tımar, 1182' de 100 kuruş bedel ile Emin Ağaya, 1182'de ise diğer bazı tımarlarla beraber 120 kuruş bedel ile Terzizâde Halil Ağaya iltizam olmuştur.³⁸ Vesikalarda İsmail Bey tımarının, Alacakaya tımarı ile beraber Ahmet Ağaya iltizama verildiği de kaydedilmiştir. (1178).³⁹

Vesikalara adı geçen bu tımarlardan başka diğer bazı tımarlarla ilgili veriler de yansımıştır. Bu tımarlardan Peltecik'in iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, resm-i tapuy-i zemindir. Bu tımar Göl kazasında bulunan Ahiler ve Mahuklar? ile beraber 150 kuruş bedel ile Hüseyin Ağaya iltizama verilmiştir (1175).⁴⁰ Yine Âsindemek Köyü'nden 6.000 akçelik tımarın mutasarrıfı, (ismi belli değil) kendi hüsnü rızasıyla tımarından ayrılınca, bu tımar Mustafa veled-i Ali' ye verilmiştir.⁴¹ Katib Zeameti ve Ali Hamkî zeameti parçalarından olan, Ağsaklar ise 1199'dan 1201 yılına kadar Mehmet Ağaya iltizama verilmiştir. Ağsaklar'ın belli başlı gelir kaynakları âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i

³⁶ G. K. S. 1381, s. 58. / G. K. S. 1382, s. 33.

³⁷ G. K. S. 1381, s. 55, 86.

³⁸ G. K. S. 1383, s. 19, 30.

³⁹ G. K. S. 1382, s. 34.

⁴⁰ G. K. S. 1381, s. 72.

⁴¹ G. K. S. 1382, s. 30, 31.

arefiyye ve resm-i tapuy-i zemindir.⁴² Göynük'e bağlı Humar Yarışı ve tevabii ise diğer bazı tımarlarla beraber, 1181'de Mustafa Ağaya iltizam edilmiştir (1181).⁴³

1. 13. Tımarlarda Meydana Gelen Suistimler

Göynük'te bazı tımarlarda zaman zaman suiistimler meydana gelmiştir. Ancak belgelere yansıdığı kadarıyla 1161 ile 1289 yılları arasında bu usulsüzlüklerden sadece yedi adet tespit edilmesi, bu süre içerisinde tımarlarda çok fazla suiistimalin olmadığını göstermektedir.

Bölge halkının vergi vermemek istemesi ile ilgili vesika iki adettir. Evâsıt-ı Zi'l-Hicce 1161 tarihli bir vesikada, Boyalıca ve Za'feranlar Köyü halkının, kanun üzere vermeleri gereken "sekizde bir öşr" ile salarilerini, Subaşı Seyyid Hüseyin'e vermedikleri Naib Abdullah tarafından İstanbul'a arz edilmiş ve gönderilen fermanla halk uyarılmıştır.⁴⁴ Bir diğer vesikada 1175 yılına mahsuben, Hüdavendigâr Sancağı'nda bulunan Bursa, Seferhisar vs. kazaların Duhan gümrüğü ve ziraatinin, İstanbul Duhan Gümrük Emini Mehmet Ağa tarafından İbrahim adlı kişiye iltizam edildiği belirtilmiştir. Ancak bölge halkı çoğunlukla "bizler bu vakte gelince (ye kadar) duhan için gümrük verdiğimiz yokdur" diyerek ihaleyi almış mültezime ödemeleri gereken vergilerini ödememişlerdir. Mültezim yaşadığı hayal kırıklığı ile geri dönmüş ancak bu defa da Göynük ve Dodurga kazaları köylerinden Akçebinar ve Güğümözü köyleri arasına geldiğinde Göynük Ayanı Bozoğlu Mehmet'in adamları tarafından soyulmuştur (3 Rebiu'l-âhir 1176).⁴⁵

Göynük'e ait vesikalar, sorunlarına bulunduğu bölgede çare bulamayan tımar sahiplerinin de, sorunlarını İstanbul'a arz ederek, çare bulmaya çalıştıklarını göstermektedir.⁴⁶ Nitekim Zuamadan Mir Abdulahad,

⁴² G. K. S. 1385, s. 71.

⁴³ G. K. S. 1383, s. 11.

⁴⁴ G. K. S. 1379, s. 21.

⁴⁵ G. K. S. 1382, s. 54.

⁴⁶ Osmanlı toplumu 19. yüzyılın ilk yarısına kadar köklü bir değişiklik geçirmeden yaşamıştır. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren klasik kimliği, birçok yeni unsurlarla beslenerek yeni ve değişik bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Önceleri belirli bir yerde yaşayan halkın veya birbirleriyle çıkar ilişkisi bulunan bir grup insanın yardım

İstanbul'a gönderdiği arzuhalinde, “ daha önce Hüseyin Azâde Mehmet adlı kişiye ait olan Taraklı Bölgesi'ni iltizam ettiğini fakat iltizam bedelinin geri kalanı olan 643,5 kuruşun hala Mehmet'in zimmetinde olduğunu” bildirmiş ve bu miktarın kendisine ödenmesi için yardım edilmesini istemiştir (2 Muharrem 1175).⁴⁷

Suiistimale konu olan bir husus da “ iki kılıcın cem olması” ile ilgilidir. Nitekim Hüdavendigâr Sancağı Alaybeyi Seyyid Cafer İstanbul'a gönderdiği mektupta Göynük nahiyesinde İsalâr ve Gölpaazarı nahiyesinde Sermelu köylerinde 3.800 akçelik mahsuldar tımarın sahibi Mehmet' in tımarında “iki kılıcın cem olduğu”nu ve bunun kanunlara aykırı olduğunu ve bu nedenle her kılıcın farklı birisine verilmesi gerektiğini bildirerek, İsalâr Köyü'ndeki 2.000 akçelik tımarın sancak mülazımlarından Cafer'e verilmesini istemiş, gönderilen fermanla da durum uygun görülmüştür (Safer 1177).⁴⁸

Tımarlarda suiistimale neden olan konulardan birisi de tımarlara bölge yöneticileri tarafından yapılan müdahaledir. Selim adlı kişi İstanbul'a gönderdiği arzuhalde İlyaslar Köyünde tasarrufu altında bulunan zeamete, Subaşı Hacı Osman'ın müdahalede bulunduğunu bildirmiş ve yardım istemiştir. Zuamadan Ali veled-i Mustafa da benzer bir sıkıntı yaşamış ve Göynük'te tasarrufu altında bulunan zeametın vergilerini toplama konusunda sıkıntı yaşadığını ve bazı voyvodaların kendisine ait olan bazı resimlere el koyduğunu bildirmiştir (Evâsıt-ı Zi'l-Hicce 1177).⁴⁹

Bir diğer suiistimal konusu zeamet sınırları ile ilgilidir. Zaim Mustafa Ağa ibni Osman Ağa, zeameti dahilinde bulunan yaylada, bazı köy ahali-lerinin, kanunlara aykırı olarak hayvanlarını otlatıp suyundan faydalandıkları tespit edince, duruma el koymuştur. Bunun üzerine olay mahke-

talep etmek üzere yaptıkları toplu başvurular 19. yüzyılın ortalarından itibaren genellikle bireysel dilekçeler olan arzuhallere dönüşmüştür (Cihan vd. 2002: 293, 307). Ancak Bursa ile ilgili yapılan bir araştırma, XVII. yüzyılda da sıradan kişilerin merkeze kişisel arzuhallerle başvurup sorunlarını ilettiklerini göstermektedir (Abacı 2001: 110). Böylece halk sorunlarının çözümü konusunda tıkandığı zaman durumu merkeze ileterek kişisel arzuhallerle merkezi hükümetten yardım istemiştir (Emecen 1998:76-77).

⁴⁷ G. K. S. 1382, s. 20.

⁴⁸ G. K. S. 1381, s. 50.

⁴⁹ G. K. S. 1382, s. 28, 29.

meye yansımıştır. Mustafa Ağa, mahkemede adı geçen yaylağın miri yaylası olduğunu ve köy halkının müstakil yaylaları olduğu halde bu miri yayladan faydalanmak istediğini söyleyerek kendisini savunmuştur. Nihayet mahkeme, köy ahalisinin haksızlığına karar vermiştir. Olay bölge halkının mevcut yöneticileri ile ilgili sorunlarını mahkemeye yansıtıp, hakkını aradığını göstermesi açısından mühimdir (12 Cemâziye'l-Evvel 1289).⁵⁰

2. Mukataa Sistemi

Mukataa, yıllık, nakdi, belirli bir gelir getiren müesseselerdir (Kütükoğlu 1999: 543). Mukataalar başlıca üç yöntemle işletilmiştir. Bunlar iltizam, emanet ve XVII. yüzyılın sonlarından itibaren malikanedir (Tabakoğlu 2002:671). Emanet usulü ile yönetilen mukataalarda iltizam bedeli belirtilmemiştir (Öztürk 1985: 343). Çünkü bu tür mukataalar, eminler tarafından devlet adına yönetilmektedir. Emin devletten maaş alır ve zararlardan sorumlu değildir. Uygulamada madenler gibi önemli, devlet tarafından kontrolü gereken yerler veya mültezimlerin pek kâr beklemediği yerler emaneten yönetilmiştir (Karaman 2004: 140).

Göynük'e ait tespit edilen belli başlı mukataalar şu şekilde açıklanabilir:

2. 1. Mihal Bey Mukataası (Mukataalı Vakıf)

Mukataa devlete ait gelir kaynağı olarak tanımlanmakla beraber, bu gelir vakıflara da tahsis edilebilmektedir (Karaman 2004: 140). Mukataalı vakıf ifadesi Osmanlı hukukuna has bir ifadedir. Vakıf malların uzun süreli kiraya verilme şekillerinden birisidir (Akgündüz 2002: 455-456). Bunlar, mukataa adı verilen yıllık bir kira bedeli karşılığında kiraya verilen boş ve hiçbir gelir sağlamayan vakıf arazileridir. Bu tür vakıf topraklar üzerine yapı kurulabilir, bunlar ağaçlandırılabilir ve böylece vakıf topraklar değerlendirilebilmektedir (Üçok vd.1996: 128-129). Bir vakıf taşınmazın mukataaya bağlanması, nedeni ne olursa olsun, yeniden vakıf yapmak şeklinde bile olsa, vakıf sisteminde bir yozlaşmadır (Öztürk 1995: 38).

Vakıf kurumlarının reayadan vergi toplama usulü de şu şekilde özetlenebilir: Her vakfın, vaktiyle kurucusu tarafından tayin edilmiş ya da şarta göre sonradan devlet veya kadi'ca vakfın başına konmuş bir

⁵⁰ G. K. S. 1386, s. 10.

mütevellisi vardır. Bu kişiyi kurumun tek sorumlu idarecisi saymak gerekir. Müteveli bu görevi kendisi yapamayacak olursa, yerine bir müteveli kaymakam koyarak işi yürütür. Birçok büyük vakfın mütevellilikleri özellikle İstanbul'dakiler bazı nüfuzlu kimselerin ellerine geçmekte olduğu için bu tür vakıfları genelde müteveli kaymakamları idare etmiştir (Akdağ 1995: 267-268).

İltizam sistemi Göynük'te gelir kaynakları çokça olan Mihal Bey Mukataası'na da uygulanmış ve vakıf toprağının gelirleri muhtelif zamanlarda iltizama verilmiştir. Mihal Bey Mukataası'nın da kaymakam eliyle işletildiği anlaşılmaktadır.

İstanbul'da Zincirli Kuyu yakınlarında Hadım Nişancı Mehmet Paşanın bina ve ihya eylediği Cami-i şerif evkafının Gölpazarı, Lefke ve Bilecik'le beraber Göynük'te de gelirleri bulunmaktadır. Bu vakıf mukataa vesikalara Mihal Bey Mukataası adıyla yansımıştır. Bu mukataanın iltizama verilen belli başlı gelir kalemleri; âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, resm-i arûsâne, bennak, kul ve câriye müjdegânesi, beytül-mâl-i âmme ve hâssa, deştî bâni, öşr-i harîr⁵¹ ve bağçe, bostan, resm-i dönüm, ve öşr-ü bâğât, penbe, resm-i kevvâre, resm-i ağnam,⁵² mâl-ı ğâib ve mal-ı mefkud, cürm ü cinayet, sülb-i siyaset yava ve kaçgundur. Bu mukataa (sadece Lefke ve Göynük'teki yerler), 1166'da 4.900 kuruş bedel ile Ayan Ahmet Ağa ve Mehmet Ağaya müştereken, 1172'de Mustafa Ağaya, 1173'te Ahmet Efendiye,

⁵¹Yapılan araştırmalar, ipeğin 18. yüzyılda, malikane sistemi içerisinde yer aldığını göstermektedir. Göynük'te ise sadece vakıf mukataa dahilinde bir gelir kalemi olarak kaydedilmiştir (Ergenç 1988: 508).

⁵² Ağnam resmi, şer'i tekâliften olup, öşür kadar eski ve yaygındır. Tanzimat öncüsinden beri alınan bu verginin oranlarında zaman zaman düzenlemeler yapılmış ve bölgelere göre koyunun değeri, geliri göz önünde tutularak idare meclislerince saptanmış ve ona göre alınmaya başlanmıştır. Yıllık olarak belirlenen bedelin % 10'unun vergi olarak alınması uygun görülmüştür. Buna göre Anadolu vilayetlerinin bir kısmında yıllık hasılat 30 kuruş, bir kısmında 20 kuruş, bir kısmında ise 15 kuruş kabul edilmiştir. Böylelikle koyun veya keçi başına 3 kuruşla 1,5 kuruş arasında vergi alınmıştır (Çadircı 1997: 346-347).

Hayvan başına yıllık vergi, Edirne (tamamen), Tuna (kısmen) ve Erbaa'da 4 kuruş, Selanik, Siroz ve Drama'da 3,5 kuruş, İslimiye ve Anadolu'nun bir kısmında 3 kuruş, Vidin Tırnova, Üsküp ve Pirezin'de 2,5 kuruş, Kuzey Arnavutluk ve Anadolu'nun bir kısmında 2 kuruş ve Anadolu'nun geri kalanı ile Arabistan'da 1,5 kuruş olarak belirlenmiştir (Eldem 1970: 249-250).

1174'te (Göynük, Lefke, Gölpazarı ve Bilecik'teki yerler) 5.500 kuruş bedel ile Osman Ağa ve kardeşi Hacı İbrahim Ağaya, 1175'te (Göynük, Lefke, Gölpazarı ve Bilecik'teki yerler) yine 5.500 kuruş bedel ile Kadesi Ağa ve Seyyid Fazlı Ağaya müştereken, 1176'da vekaleten Musa Ağaya, 1177'de (Göynük, Lefke, Gölpazarı ve Bilecik'teki yerler) 5.500 kuruş bedel ile Süleyman Ağaya, 1179'da Süleyman Ağa ve kardeşi Abdullah Ağaya, 1180'de vekaleten Hacı Mehmet Ağaya, 1182'de (Göynük, Lefke, Gölpazarı ve Bilecik'teki yerler) 7.500 kuruş bedel ile Süleyman Ağaya, 1200'de Ahmet Ağa ve Mehmet Ağaya, 1201'de ise Seyyid Osman Ağaya birer seneliğine iltizam edilmiştir.⁵³

Görüldüğü gibi Mihâl Bey Mukataası'nın Göynük, Bilecik, Lefke ve Gölpazarı'nda bulunan gelirleri, 1174 ve 1175 yıllarında 5.500 kuruşa iltizama verilirken, 1182'de 2.000 kuruş artış kaydetmiş ve 7.500 kuruşa iltizama verilmiştir. Yapılan bu iltizamların tamamı bir yıllığına olmuştur. Sivas ile ilgili yapılan bir çalışmada da mukataaların genelde bir tam yıllığına iltizama verildiği tespit edilmiştir (Beşirli 2004: 66). Vesikalar vakıf mukataaların da zaman zaman suistimallere uğradığını göstermektedir. Nitekim bu mukataanın Gölpazarı kazasına tabi köylerinden Türkmân Köyü ahalipleri verdikleri arzuhalde köylerindeki 61 yılı mahsulatını, Göynük Kazası'nda sakin Hacı Hüseyin adlı kişinin iltizamına aldığını, ancak bu kişinin bir süre sonra damadı Ahmet Ağayı da yanına alarak 30-40 kişilik eşkıya grubu ile kanuna aykırı olarak kendilerinden "şahnelik ve ağalık" adı altında para alıp zulüm yaptığını bildirmişlerdir.⁵⁴

Defter-i Hâkânî katipleri şakirdlerinden Mehmet Hamdi ise Sudde-i Saadet'e yaptığı arzuhalde, zeameti dahilinde bulunan Göynük'e tabi Hırka, Emeller, Danişmend Yakası, Sofular ile Beginler köyleri ve Karaca Şeyh Çiftliği Müslüm Fakı diye kendi üzerine kayıtlı gözükken köy ve çiftliklere, Nişancı Mehmet Paşa Vakfı'nın kaymakam mütevellisi tarafından haksız bir şekilde el konulduğunu bildirmiş ve gönderilen fermanla durumun Mehmet Hamdi lehine düzeltilmesi istenmiştir (Evâhir-i Zilkâde 1200).⁵⁵

⁵³ G. K. S. 1385, s. 57, 42. / G. K. S. 1383, s. 19. / G. K. S. 1382, s. 87, 60, 7. / G. K. S. 1381, s. 73, 52, 25. / G. K. S. 1380, s. 31, 10. / G. K. S. 1378, s. 10.

⁵⁴ G. K. S. 1379, s. 40.

⁵⁵ G. K. S. 1385, s. 50.

2. 2. Kahve Mukataası

Bu mukataa vesikalarda “maktua” olarak nitelendirilmiştir. Maktua, bir mukataada vergi miktar ve oranlarının önemini yitirmesi ve verginin maktu bir şekilde tahsil edilmeye başlanması şeklinde tanımlanır. Bu tür mukataalar sabit ve belli bir bedel karşılığı işletmeye verilmiştir (Karaman 2004: 142). Yıllık 20 kuruş mal ile kayıtlı olan Göynük kasabası tahmis kahve maktuunun, 58 yılından 62 yılı sonuna kadar ödenmesi gereken toplam 100 kuruşluk malından olmak üzere, Ece Kalesi Muhafazası'nda olan Dergah-ı Mualla topçuları, 60 yılına düşen vergi miktarını tahsil etmek için, Ocak tarafından kasabaya bir memur göndermişse de kasaba ahali memura “tahmis kahve yokdur” diyerek vergilerini ödememişlerdir. Gönderilen fermanla, halk üzerlerine düşen vergiyi ödemesi konusunda uyarılmıştır (3 Cemâziye'l-Ûla 1162).⁵⁶

2. 3. Göynük ve Tevabii Mukataası

Göynük ve tevabii mukataası 1174'te bir seneliğine Serdarzâde Ahmet Ağaya iltizam edilmiş ve Ahmet Ağa kendisine verilen temessükle Göynük'e voyvoda olmuştur. Bu mukataanın belli başlı gelir kaynakları âşâr-ı şer'iyye, rüsûm-i arefiyye vesair cüzî ve küllî mahsûlât olarak belgelere yansımıştır.⁵⁷

3. Malikane Sistemi

Malikane sistemi, nakdi ekonominin şartlarına uydurulmuş şekli ile tımar sisteminin bir çeşit ihyası ya da bir başka ifade ile tımar ve iltizam usullerinin bir çeşit karışımıdır (Cin vd. 1995: 343/ Genç 2003: 105/ Karaman 2005: 180). Tımarlı sipahilik değerini yitirince tımar ve zeametlerin bir kısmı zapt olunmuş ve “mîrî mukataa” ya dönüştürülerek malikane halinde “kayd-ı hayat” şartı ile 1695'ten itibaren iltizam edilmeye başlanmıştır (Özkaya 1985: 44). Bu sistem kısacası, ömür boyu olarak verilen iltizama denmektedir (Tabakoğlu 1985: 129).

Malikane sahipleri büyük çoğunluğu İstanbul'da oturan bürokrat, asker ve ulemeden oluşan merkezi otorite ile bağlantısı çok sıkı olan bir gruptur. Mukataaların bulunduğu bölgeden çok uzakta yaşayan bu grup, mukataalarını, çoğunlukla taşrada veya mukataa bölgesinde veya ona

⁵⁶ G. K. S. 1379, s. 19, 20.

⁵⁷ G. K. S. 1381, s. 23.

yakın yerlerde bulunan mültezimler aracılığıyla yönetmişlerdir (Genç 1981: 50). Bu sistem, 16. yüzyılın ortalarında başlayıp, 17. yüzyıl boyunca devam eden idari-mali alandaki adem-i merkeziyetçi süreci daha da üst düzeye çıkarmış ve Osmanlı topraklarında özel mülkiyetin doğmasına zemin hazırlamıştır (Çınar 2000: 255). Bu sisteme, uygulamaya konulduktan 22 yıl sonra yani 1717'de son verilmek istenmiştir (Aydın 2002: 344).

Göynük'te malikaneye dönüştüğünü tespit ettiğimiz belli başlı mukataalar aded-i ağnam mukataası ve etmekçibaşı hası mukataası (ocas mukataası)dır. Bu malikane mukataalar da tıpkı diğer bölgelerdeki malikaneler gibi mültezimler kanalıyla idare edilmiştir. Aşağıda görüleceği üzere mültezimler bazen yıllık, bazen yıl bile dolmadan kısa sürelerle değişmiştir. Bu malikane mukataalar, genelde Hüdavendigar Sancağına bağlı diğer kazalarla beraber iltizama verildiği için, Göynük aded-i ağnam mukataası malikanesi iltizam bedelinin ilerleyen zaman içerisinde artıp artmadığı konusunda fikir yürütmek mümkün olmamaktadır.

3. 1. Aded-i Ağnam Mukataası ve Mültezim Olma Çekişmesi

Bu mukataa ile ilgili tespit edebildiğimiz ilk kayıt 985 yılına aittir. Ancak mukataanın, bu tarihte malikane niteliği bulunmamaktadır. Bu mukataa resmi arûsâne mukataası ile beraber Gurre-i Zî'l-Kâde 985'te 3 yıl süre ile 18 bin akçeye Muhammed ve Hamza adlı mültezimlere verilmiştir. Ancak bu sırada İvaz adlı kişi Ankara Kadısı Mevlana Abdülkerim ve Nazır'dan arz getirerek, adı geçen mukataayı aynı tarihte yine üç yıllığına, kanun gereği kefil de göstermek şartıyla, 2.000 akçe artırım yaparak, 20.000 akçe bedel karşılığında kendi uhdesine aldığını, dolayısıyla Muhammed ve Hamza'nın mukataaya sahip olamayacaklarını bildirmiştir. Bunun üzerine Muhammed ve Hamza, Divan-ı Hümayun'a gelerek, İvaz'a verilen kefaletnamenin hala gelmediğini delil göstererek ve onun önerdiği 2.000 akçelik fazlalığı kendilerinin de kabul ettiğini bildirerek, adı geçen mukataayı kendi üzerlerine berat ettirmişlerdir. Bir süre sonra Mukataat Müfettişi olan Murtazaabad Kadısı Mevlana Muhyiddin adı geçen mukataa ile ilgili bir arz göndererek, "Muhammed ve Hamza'nın mukataa için İvaz'ın önerdiği ziyade parayı kabul etmekle beraber, bu kişilerin aslında tutarsız kişiler olduğunu ve İvaz'ın, muka-taayı zabtına engel olduklarını ve mukataadan dolayı üzerlerine düşen akçe

kendilerinden talep edildiğinde kendilerini geri plana itip, mukataa sahibinin İvaz olduğunu söyleyerek söz konusu parayı vermediklerini bildirmiştir. Söz konusu müfettiş raporu, Muhammed ve Hamza'nın beratlarının feshedilip, beratın tekrar İvaz'a verilmesini sağlamıştır.⁵⁸ Bu mukataanın ashab-ı emlak mukataası ile beraber yıllığı 16 bin akçe olup, Emin İsmail adlı kişiye 1059 Mart başlangıcından itibaren 32 bin akçeye iki yılığına tevcihi yapılmıştır.⁵⁹

Aded-i ağnam mukataasının malikane olduğunu gösteren ilk kayıt, 1162 tarihlidir. Bu malikane mukataanın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer'iyeye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, yava, kaçkun, resm-i arûsâne, cürm ü cinayet, resmi bennak, kul, cariyeye müjdegânesi, beytü'l-mâl-i âmme ve hâssa, mâl-ı ğaib, mâl-ı mevkuud, mâl-ı ğaib, rûsûmât-ı arefiyye, aded-i ağnam, aded-i ğulamîye, resm-i ağıl, murur ve ubur eden ağnam, kasabat ve tayyârâtır.

Aded-i ağnam mukataasının 1162'den 1202'ye kadar tespit edebildiğimiz mültezimleri ve iltizam bedelleri şu şekildedir: 1166'da İnegöl, Yenişehir, Sukût, Yarhisar, Bazarcık, Beypazarı, Mihalıççık, Taraklı, Nalluhan, Kurubazarı, Akyazı, Hendek, Lefke kazaları ile beraber 4.000 kuruşa (mültezim belirtilmemiş ve 1.500 kuruş da peşin alınmıştır), 1172'de borca peşin üzere Ahmet Ağaya, 1173'te adı belirtilmeyen kişi veya kişilere Gölpazarı, Yenice-i Taraklı, Lefke, Sukût kazaları ile beraber, 1174'te borca peşin üzere Serdarzâde Ahmet Ağaya iltizam olmuştur. 1174 tarihli bir başka vesikada Göynük aded-i ağnam mukataasının Taraklı, Sukût, Lefke ve Gölpazarı kazası aded-i ağnamları ile beraber Hacı Ali Ağaya iltizam edildiği kayıtlı olması bu mukataanın aynı yıl iki farklı kişiye iltizama verildiğini akla getirmektedir.⁶⁰ Bu mukataa, 1175'te bir seneliğine bedeli borca peşin olmak üzere (Ömer Beyzâde) Ahmet Ağaya iltizam olmuştur. Bu malikane 1176'da yine Ahmet Ağaya uhdesinde gözükmekte iken, aynı yıl içerisinde İnegöl, Yenişehir, Sukût, Yarhisar, Bazarcık, Taraklı, Nalluhan, Kurubazarı, Karahisar, Absofu, Lefke kazaları ile beraber 3.500 kuruşa Hacı Emin Beye iltizama

⁵⁸ BOA, D. BRM, Dosya, 24245, Gömlek, 13, s. 10, 11, 34, 36.

⁵⁹ BOA, D. BRM, Dosya, 24277, Gömlek, 39, s. 1.

⁶⁰ G. K. S. 1379, s. 19. / G. K. S. 1381, s. 3, 23, 26. / G. K. S. 1380, s. 10. / G. K. S. 1378, s. 7.

verilmiştir.⁶¹ Bu mukataa 1177'de Taraklı, Gölpazarı, Sukût, Lefke, Yenişehir, İnegöl, Bazarcık, Akyazı, Absofu kazaları aded-i ağnamları ile beraber 770 kuruş bedel ile Numan Bey Ağaya, 1178'de İnegöl, Yenişehir, Yarhisar, Bazarcık, Lefke, Sukûd, Gölpazarı, Mihaliççık, Akyazı, Absofu kazaları ile beraber 3.600 kuruş bedel ile Saadetlü Bey Hazretlerine, 1179'da İnegöl, Yenişehir, Yarhisar, Bazarcık, Lefke, Sukud, Akyazı, Âbsofu, Gölpazarı, Taraklı, Karahisar, Nallu, Kurupazarı, Beypazarı, Mihaliççık kazaları ile beraber Ahmet Bey'e, 1182'de Lefke, Gölpazarı, Yenice-i Taraklı, Akyazı, Âbsofu kazaları ile beraber 1.500 kuruş bedel ile Hacı Osman Ağaya, 1198'de Beypazarı, Karahisar, Nallu, Kurupazarı, Mihaliççık kazaları ile beraber Göynüklü Hamzazâde Mustafa Ağaya iltizam edilmiştir. Bu mukataa, 1199'dan itibaren sürekli olmamakla beraber "müştereken" iltizama verilmeye başlanmıştır. Nitekim 1199'da Beypazarı, Mihaliç, Nalluhan, Karahisar kazaları ile beraber "müştereken" Seyyid Mehmet Efendi ve Hacı Mehmet Ağaya, 1200'de Beypazarı, Nalluhan, Kurupazarı, Mihaliççık, Taraklı, Gölpazarı, Lefke, Sukûd kazaları ile beraber, "müştereken" Kütahyalı Ciyerzâde Ahmed Ağa ve Karabekir Mehmet Ağaya 3.250 kuruş bedel ile iltizam olmuştur.⁶²

Görüldüğü gibi bu malikane çoğunlukla Hüdavendigâr Sancağına bağlı diğer kazalarla beraber iltizama verilmiştir. Bununla beraber bu mukataanın bazen de tek başına iltizama verildiği görülmüştür. Nitekim 1162'de Kethüda Pirizâde Hacı Mustafa Ağaya, 1178'de bedeli borca peşin ödenmek üzere Abdülkadir Ağaya, 1199'da bedeli borca ödenmek üzere Hüseyin Ağaya ve 1202'de bedeli borca peşin ödenmek üzere Alemdar Ahmet Ağa'ya iltizam edilmiştir.⁶³

Mukataa sahipleri vergi toplarken bazen birçok güçlükle karşılaşmıştır. Seyitlik ve askerlikle ilgisi olmadığı halde hem seyitlik hem de askerî oldukları iddiasında bulunanlar olmuştur. Hüdavendigâr Sancağı ve tevabii aded-i ağnam mukataası, "borca malikane ve iştiraken", uhdelinde olan Hasan ve Abdullah Beyler, Divan-ı Hümayun'a verdikleri arzuhalde, adı geçen mukataanın 1174 yılı resimlerini toplamak istediklerinde,

⁶¹ G. K. S. 1381, s. 39, 73, 83.

⁶² G. K. S. 1385, s. 4, 26, 46. / G. K. S. 1382, s. 7, 35, 63. / G. K. S. 1383, s. 19.

⁶³ G. K. S. 1385, s. 18, 86. / G. K. S. 1382, s. 32.

koyun keçi sahiplerinin çoğunun hileye başvurarak, ellerinde mevcut koyunların “resm-i mirileri”ni vermemek için “bila-sened siyadet” ve “askeri” (elinde yazılı belge olmadan seyitlik ve askeri oldukları iddiasında bulunma) oldukları iddiasında bulduklarını ve kendilerine zulüm yapıldığını bildirmişlerdir. Gönderilen fermanla, adı geçen mukataanın ruznamçede yazıldığı şekilde Küçük Abdürrezzak, Hasan Abdullah ve Mehmet Sadık’a “borca malikane” ve iştiraken tevcih edildiği ve adı geçen mukataa içerisinde seyitlik ve askerilik iddiasında bulunanların ellerinde “tezkire” olanlardan besledikleri 150 koyunun dışında bulunan koyunlarının her birinden birer akçe resm-i ğanem, her 100 re’sinden yirmişer akçe aded-i ğulamiye, her 300 re’sinden beşer akçe resm-i ağıl tahsil edilmesi ve vergisini veren kişilere vergilerini ödediklerinin bir göstergesi olarak “eda tezkiresi” verilerek bir daha tahsilat yapılmaması istenmiştir (Evâil-i Receb 1174).⁶⁴

3. 2. Etmekçibaşı Hassı Mukataası (Ocas Mukataası)

Mukataa devlete ait gelir kaynağı olarak tanımlanmakla beraber, bu gelir haslara da tahsis edilebilmektedir.(Karaman 2004:140). Bu malikane mukataanın iltizama verilen belli başlı gelir kaynakları; âşâr-ı şer’iyye, rüsûm-i arefiyye, bâd-ı heva, resm-i tapuy-i zemin, yava, kaçkun, resm-i arûsâne, cürm ü cinayet, resm-i bennak, kul, cariyeye müjdegânesi, beytü'l-mâl-i âmme ve hâssa, mâl-ı ğaib, mal-ı mevkud, mal-ı ğaib, mahsul-i bac-ı bazar, resm-i keyl, resm-i hinta, şair, kassab, boğazlanan koyun ve sığırdan alınan rüsûm, resm-i asiyab, deşti bâni, öşr-i bostan,⁶⁵ sebze, meyve, salâriye, resm-i çayır, otlak, yaylak, kışlak, mukataa-yı zemindir.

Bu mukataa ile ilgili ilk veri 1170 yılına ait olup, bu tarihte Ocas Mukataası'nın malikane olduğuna ilişkin herhangi bir bilgi vesikaya yansımamıştır. Bu mukataanın malikaneye dönüştüğüne ilişkin ilk veri ise 1172 yılına aittir. Bu mukataanın dahilinde bulunan belli başlı yerler Göynük'e tabi Babayiler, Ali Bey ve Hacı İl Bey mahalleleri ile Ödemiş, Kuyubınarı, Firenkviranı, Teğazenler, ? (olasılıkla Na'rezanlar) Kızılsaray,

⁶⁴ G. K. S. 1381, s. 26, 27.

⁶⁵ Öşr, şer'i bir vergi olup, mahsulün 1/10'una denk düşen bir vergidir. Bölgenin yapısına göre 1/8, 1/5 oranlarına kadar yükselmiştir. Resm-i asiyab ise 6 ay veya 1 yıllık periyot esas olmak üzere değirmenlerden alınan vergidir. (Öztürk 2000: 533, 541)

Kızılkuyu, Kızılviran, Kirişler, Çayırklar, Kozcağız, Salur, Tatar oğlu, Timurhanlar adlı köy ve mezraalar, Beypazarı'na bağlı Dölek, Kertel, Luş, Aynasel ile Mihaliççik'a bağlı Balık ve Sukurca'dır.

Bu mukataanın tespit edebildiğimiz mültezimleri ve iltizam bedelleri ise şu şekildedir : 1170'de Göynük'e tabi Babayiler, Ali Bey ve Hacı İl Bey mahalleleri ile Beypazarı'na bağlı Dölek, Kertel, Luş, Aynasel ile Mihaliççik'a bağlı Balık ve Sukurca adlı yerler Abdullah Şefik ve Süleyman'a iltizam edilmiştir. Bu mukataa dahilinde bulunan Göynük ve tevabii mukataası, ardı ardına iki yıl 1172 ve 1173'te 1.000 kuruş bedel ile Göynük Ayanı'ndan Serdarzâde Ahmet Ağaya iltizam olmuştur. Bu mukataa 1182'de bedel-i ma'lume ile Derviş Ahmet Ağaya, 1.200'de ise yine bedel-i malume ile Hamzazâde Hacı Mustafa Ağaya iltizam olmuştur.⁶⁶ Ocas Mukataası içerisinde bulunan Göynük kazasına bağlı Ödemiş, Teğazenler (olasılıkla Na'rezanlar), Kirişler, Kuyubınarı, Kızılviranı, Kızılsaray, Kozcağız, Bazarlı, Tatar oğlu, Turgutlu ve Kavak adlı köyler 1175'te Mehmet Ağaya, Ödemiş, Teğazenler (olasılıkla Na'rezanlar), Kirişler, Kuyubınarı, Kızılviranı, Kızılsaray, Timurhanlar, Firenkviranı, Babaz oğlu ve Salur adlı köyler 1176'da Mazlum Mehmet Ağaya, Ödemiş, Kuyubınarı, Firengivirani, Teğazenler, (olasılıkla Na'rezanlar) ? Kızılsaray, Kirişler, Çayırklar, Kozcağız, Salur, Tatar oğlu, Timurhanlar adlı köy ve mezralar 1177'de "müştereke" Ahmet Ağa ve Berber Hacı Ali Ağaya, Teğazenler, ? (olasılıkla Na'rezanlar) Kızılsaray, Kirişler, Kuyubınarı, Salur, Kızılkuyu, Kızılviran, Tatar oğlu, Kızılsaray ve Timurhanlar ise 1178'de Abdülkadir Ağaya iltizam olmuştur.⁶⁷

Vesikalara malikane mültezimlerinin zaman zaman bazı sorunlar yaşadığı da yansımıştır. Katip Kethüda Sadrazamı Ali ve Ali Şehrî, sudde-i saadete arzuhal ederek, Göynük nahiyesinde Ödemiş ve tevabii mukataasını "borca malikane" tasarruf ettiklerini ve mukataanın bâd-ı heva, resm-i arûsâne, yava, kaçkun, abd-i atik, nisf niyâbet gibi vergilerini kendileri toplaması gerekirken Göynük sakinlerinden Serdar oğlu Ahmet, Çabkun oğlu İsmail, Hacı Ahmet oğlu İbrahim, Veli Dede oğlu Hacı

⁶⁶ G. K. S. 1380, s. 5, 30./G. K. S. 1381, s. 63, 64./G. K. S. 1385, s. 42./G. K. S. 1383, s. 29.

⁶⁷ G. K. S. 1382, s. 6, 33. / G. K. S. 1381, s. 53, 75.

Mustafa'nın müdahaleleri ile karşılaştıklarını bildirmişlerdir. Gönderilen fermanla zorbarın tutuklanması ve vergilerin “Kanun-i Defter” gereğince toplanması için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir (Evâil-i Receb 1166).⁶⁸ Görüldüğü gibi Serdarzâde Ahmet 1166'da amacına ulaşamasa da 1172-73 yıllarında bu mukataanın iltizamını 1.000 kuruş bedel ödeyerek uhdesine almış ve amacına ulaşmıştır.⁶⁹

4. Sonuç

Göynük'te bulunan tımar, zeamet ve mukataa gelirleri çoğunlukla bir yıllığına iltizama verilmiştir. Ancak bunun istisnaları da mevcuttur. Bu gelir kaynaklarının iltizam bedelleri “borca”, “borca peşin” veya tamamen “peşin” ödenmiştir. Vesikalara iltizam bedelini ödemeyip suiistimal eden mültezimlerin de olduğu yansımıştır. Vesikaların, gerek tımar ve zeametlerin gerekse de mukataaların, iltizam bedellerinin, yüzyıl içindeki yıldan yıla değişikliklerini net olarak göstermemesi, mültezim kârları konusunda yorum yapmamızı zorlaştırmaktadır. Bazı gelirlerin, aynı ailelerin farklı üyelerine verildiği gibi, tek kişiye veya “müştereken” birden fazla kişiye iltizama verildiği de olmuştur.

Tımarlar zaman zaman emanet yöntemi ile idare edilmişse de çoğunlukla iltizam sistemi benimsenmiştir. Köseler ve Ezvay gibi.

Bazı tımar sahiplerinin zaman zaman savaşa gitme konusunda tereddüt gösterdikleri, bazı alaybeylerinin de boşalan tımarları kendi uhdelerine almaya çalıştıkları görülmüştür. Tımar almak isteyenler veya uhdesinde bulunan gelir kaynağında sorun yaşayan kişiler, durumlarını arzuhallerle İstanbul'a bildirerek çözüm bulmaya çalışmışlardır. Bazı tımarların boş olması, tımarlara rağbetin giderek azaldığını göstermektedir.

Mihal Bey Mukataası, kentin tek vakıf mukataasıdır. Diğer mukataalarla karşılaştırıldığında bu mukataanın, iltizam bedeli kısmen de olsa vesikalara yansımış ve H. 1174 ve 1182 yılları arasında 2.000 kuruş artış kaydettiği tespit edilmiştir. Kahve mukataasına pek rağbet olmadığı görülmüştür.

⁶⁸ G. K. S. 1378, s. 10, 11.

⁶⁹ G. K. S. 1380, s. 5, 30.

Mukataalar içerisinde aded-i ağnam mukataası ve Etmekçi Baş Hassı Ocas Mukataası mukataa-malikane uygulaması içerisinde yer almıştır. Etmekçi Baş Hassı Ocas Mukataası'nın, malikane statüsüne alınmakla has niteliğini yitirmediği tespit edilmiştir. Çünkü incelenen tüm vesikalarda "has" olarak tanımlanmaktadır. Bölgedeki mukataa gelirlerinin bir kısmı zamanla yerel güçlerin eline geçmiştir.

Devlet mukataalarda meydana gelen suiistimalleri engellemek için, bazı kadıları "Mukataat Müfettişi" namıyla istihdam etmiştir. Bununla beraber, vesikalara yansıyan diğer gelir kalemlerine dayanarak, Göynük'te günlük yaşamın hareketli olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁰

Bibliyografya

Yayınlanmamış Arşiv Vesikaları

a) İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi

D. BRM, Dosya, 24245, Gömlek, 13.

D. BRM, Dosya, 24277, Gömlek, 39.

b) Ankara Milli Kütüphane Arşivi

Göynük Kadı Sicili, No : 1378 (1154 – 1166)

Göynük Kadı Sicili, No : 1379 (1261 – 1262)

Göynük Kadı Sicili, No : 1380 (1172 – 1173)

Göynük Kadı Sicili, No : 1381 (1173 – 1177)

Göynük Kadı Sicili, No : 1382 (1178 – 1180)

Göynük Kadı Sicili, No : 1383 (1182 – 1184)

Göynük Kadı Sicili, No : 1384 (1189 – 1190)

Göynük Kadı Sicili, No : 1385 (1196 – 1202)

Göynük Kadı Sicili, No : 1386 (1288 – 1289 – 1306 – 1307)

⁷⁰ Bakınız : (Özlü 2006a, 2006b, 2006c, 2007)

Diğer Kaynaklar

Sürelî Yayınlarda Basılmış Yazılar :

- Akgündüz, Ahmet (2002), "Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri Ve Çeşitleri", *Türkler*, C. 10, s. 447- 460.
- Aktan, Coşkun (1991), "Osmanlı İltizam Sistemi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 71, s. 73-79.
- Aydın, Veli (2002), "Osmanlı Maliyesinde Bir İç Borçlanma Örneği Olarak Esham Uygulaması", *Türkler*, C. 14, s. 340- 350.
- Barkan, Ömer Lütfi (1974), "Tımar", *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/1, Birinci Baskı, İstanbul : MEB Yayını, s. 286-333.
- Barkan, Ömer Lütfi (1975), "Feodal Düzen ve Osmanlı Tımarı", *Türk İktisat Tarihi Semineri*, Ankara, s. 1- 24.
- Beşirli, Mehmet (2004), "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Sivas Eyaletinin İdari Ve Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6 / 22, s. 51- 70.
- Cihan, Ahmet, Doğan, İlyas (2002), "Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum", *Türkler*, C. 10, s. 292- 314.
- Emecen, Feridun M. (1998), "Osmanlılarda Devlet, Toplum ve Mahkeme", 18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam", Editör Tülay Artan, İstanbul, s. 73 - 81.
- Ergenç, Özer (1988), "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi Ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Bellekten*, LII / 203, s. 501- 533.
- Genç, Mehmet (1981), "18. Yüzyıla Ait Osmanlı Mali Verilerinin İktisadi Faaliyetin Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği Üzerinde Bir Çalışma", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 2 / 10, s. 33- 55.
- Genç, Mehmet (2003), "Osmanlı Maliyesinde Malikane Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğun'da Devlet ve Ekonomi*, İstanbul, s. 99 -118.
- Karaman, Deniz (2004), "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara Sancağındaki Malikane Mukataalara Dair Bazı Bilgiler", *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, s. 139- 176.
- Karaman, Deniz (2005), "Şer'îye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Ankara Damga Mukataası ", *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, 32, s. 179-222.
- Kütükoğlu, Mübahat S. (1999), "Osmanlı İktisadi Yapısı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. 2, Editör E. İhsanoğlu, İstanbul, s. 548- 565.
- Küçükkalay, A. Mesud,- Çelikkaya, Ali (2002), "Osmanlı Vergi Sistemi ve Bir Vergi Tahsil Yöntemi Olarak İltizam", *Türkler*, C. 10, s. 878 - 892.

- Oflaz, Mustafa, “ Osmanlı Dirlik Sistemi”, *Türkler*, C. 10, s. 695 - 708.
- Özlü, Zeynel (2006a), “Göynük Kent Merkezi’nde Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl: 10, S.26, s.193 - 208.
- Özlü, Zeynel (2006b), “Terekeler Işığında Göynük’te Konutlarda Mekan Düzenlemesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Temmuz- Ağustos, s. 103 -142.
- Özlü, Zeynel (2006c), “Göynük Kırsal Alanında Bulunan Vakıflar ve Vakıf Görevlileri”, *EKEV, Akademi Dergisi*, Yıl:10, S.27, s. 297- 310.
- Özlü, Zeynel (2007), *Tanzimat Döneminde Anadolu’da Kır ve Kent Hayatı Bolu- Göynük Örneği*, Ankara : Berikan Yayınevi.
- Tabakoğlu, Ahmet (2002), “Klasik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, *Türkler*, 10, s. 653 - 694.

Kitap ve Tezler :

- Abacı, Nurcan (2001), *Bursa Şehri’nde Osmanlı Hukukunun Uygulanması (17. Yüzyıl)*, Ankara : Kültür Bakanlığı Yayını.
- Akdağ, Mustafa (1995), *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559)*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Cin, Halil (1985), *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, 2. Baskı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Cin, Halil, Akyılmaz, S. G. (1995), *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya : Selçuk Üniversitesi. Yayınları No:124.
- Çadırcı, Musa (1997), *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara : TTK Yayını.
- Çınar, Hüseyin (2000), *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehrinin Sosyal Ve Ekonomik Durumu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eldem, Vedat (1970), *Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnalcık, Halil (2000), *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal tarihi 1300–1600*, Çev. Halil Bertkay, C.1, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- İnalcık, Halil (1992) *Tanzimat ve Bulgar Meselesi Doktora Tezinin 50. Yılı 1942-1992*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kazıcı, Ziya (1991), *İslam Müesseseleri Tarihi*, İstanbul.
- Özkaya, Yücel (1985), *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

- Öztürk, Nazif (1995), *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.
- Öztürk, Yücel (2000), *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe 1475 - 1600*, Ankara : Kültür Bakanlığı Yayını.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, İstanbul: Meb Yayını.
- Sevinç, Necdet (1985), *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Düzeni*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Tabakoğlu, Ahmet (1985) *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, 1. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Üçok, Coşkun-Mumcu, Ahmet-Bozkurt, Gülnihal (1996) *Türk Hukuk Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınları.

